

ב"ה

קיצור שולחן ערוך

לרבינו הגאון רבי שלמה גאנעפריד זצ"ל

דיני ערב תשעה באב
הלכות ומנהגי תשעה באב

עם הוספות וביאורים

נערך ע"י

הרה"ג רבי יודא הכהן כ"ץ שליט"א

דומ"ץ דק"ק עדת ישראל ורה"כ בית יוסף

מעלבארן אוסטרליא

יז"ל ע"י

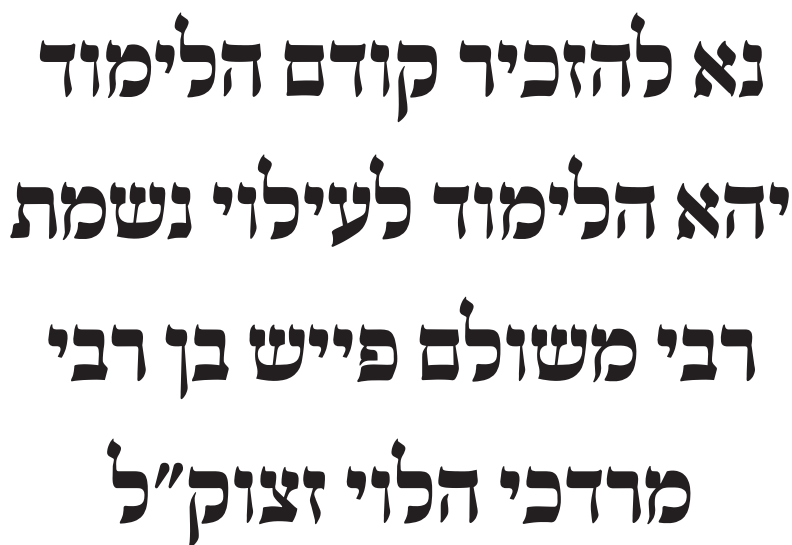
חבורת בית יעקב

להחדרת לימוד ההלכה

ע"ש הרה"ח ר' יעקב ב"ר שלמה זצ"ל

גליון רלח שנה ה' - אב תשע"ז

לזכות ולרפואת האשה צפרה בת עינא שתחי' לאוי"ט
לזכות ולרפואת האשה ביילא בת רבקה שתחי' לאוי"ט
לזכות ולרפואת מרן אברהם עבי בן שרה שליט"א

נא להזכיר קודם הלימוד
יהא הלימוד לעילוי נשמת
רבי משולם פייש בן רבי
מרדכי הלוי זצוק"ל

דיני עֶרֶב תְּשֻׁעָה בָּאָב: וְבוֹ ה' סְעִיפִים:

[א] בְּרִית מִילָה וְכֵן פְּדִיּוֹן הַבֵּן שְׁחָל בְּעֶרֶב תְּשֻׁעָה בָּאָב, עוֹשִׂין הַסְּעוּדָה אֶקְדָּם חֲצוֹת הַיּוֹם. וְעֵין לְעִיל סִימָן קכ"ב סְעִיף ח':

[ב] כֵּלָּא יִטִּיל בְּעֶרֶב תְּשֻׁעָה בָּאָב. וְנוֹהֲגִין שְׁלֵא לְלַמֵּד גַּאֲחַר הַצְּהָרִים כִּי אִם בְּדַבְרִים שְׁמֻתִּים לְלַמֵּד בְּתִשְׁעָה בָּאָב:

[ג] בְּעֵגֶן סְעוּדָה הַמִּפְסַקֶת יֵשׁ כְּמָה דִּינִים, וְהַמְנַהֵג הַיָּשָׁר הוּא לְאַכֵּל קֶדֶם מְנַחָה דְּסְעוּדַת קִבְעָה, וְאַחַר כֵּן מִתְּפַלְּלִין מְנַחָה וְאִין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן, מִשּׁוּם דְּתִשְׁעָה בָּאָב הִיאִיקְרִי מוֹעֵד, דְּכַתִּיב, קָרָא עָלֵי מוֹעֵד, וְסֻמוּךְ לְעֶרֶב יוֹשְׁבֵינָא עַל הָאָרֶץ, וְאִין צְרִיכִין לְחַלֵּץ הַמְּנַעְעִלִים, וְלֹא

הוספות וביאורים

סְעִיף א'

מִילָה וּפְדִיּוֹן הַבֵּן

שאוכל אחר כך אכילה גסה (ל"ר סי' תקנ"ג) ועוד יש טעם לסעודה זו שהיא זכר לסעודה שהיו עושים בביהמ"ק השני שאז היה תשעה באב יו"ט (מג"א תקנ"ג סק"א), כדי להראות שבטוחין שהימים האלו יהפכו לששון ולשמחה (סידור יעב"ז).

[ה] **איִקְרִי מוֹעֵד.** שאנו מקוים שיתהפך ליו"ט ובפרט שמישיח נולד בתשעה באב (סדר היום, סדר ת"צ).

[ו] **עַל הָאָרֶץ.** וע"פ קבלה אין לישב ע"ג קרקע ממש רק בהפסק בגד (שע"ת סס סק"ג), וכהיום נהוג עלמא להקל לישב על ספסל נמוך פחות מג' טפחים (ולקוט הגרשוני ס' תקנ"ט, ובקו' עיון תפילה לבעל דעת קדושים התיר ג"כ כסא פחות מג' דלמי לארעא סמיכתא). וזקנים וחלושים יולדות ומעוברות שקשה להם הישיבה על ספסל נמוך רשאים לישב על כסא רגיל (מאחר שאינו אלסל כשם תענוג, ערוה"ש יו"ד סי' שפ"ד סעי' ג').

ולפלא, שלגבי ערב ת"ב כתב המ"ב (תקנ"ג סי' י"ז) שישב על הארץ, וזקנים וחלושים מותרים ליתן תחתיהם כר (וכמ"ש הש"ך בה"ל אביבות סי' פ"ז סק"א). וזדעת תורה למהרש"ם כתב שמוות להשים תחתיו כר גבוה תחתיו, אך לענין כסא או ספסל נמוך לא איידי כלל, ולקמן בהל' ת"ב (תקנ"ט סק"א) כתב סתם דמותר ליתן כר תחתיו, ולמי שקשה לו מותר לישב על ספסל נמוך. וי"ל החילוק, דכאן הוא לזמן קצר בסעודה המפסקת לכן החמיר, משא"כ לקמן שהוא לזמן ארוך.

[א] **קודם חצות.** הטעם כיון שעושים הסעודה בבשר ויין, ואחר חצות הוא כבר הזמן של סעודה המפסקת (מחלה"ש סי' תקנ"א י). ואם התחיל הסעודה קודם חצות ונמשך עד אחר חצות, אין חשש (מ"ב סי' תקנ"ט סי"ק פ"ט נסס נגדי יסע).

סְעִיף ב'

טִיּוֹל וְלִימוּד

[ב] **לֹא יִטִּיל בְּעֶרֶב תְּשֻׁעָה בָּאָב.** והטיול אסור כל היום (פמ"ג תקנ"ג סק"ג). ואם מטייל לרפואה אין חשש (הגהות ברוך טעם).

[ג] **אחר הצהריים.** הטעם דפיקודי ה' ישרים משמחי לב וע"י הלימוד ימשך השמחה עד הלילה שערדין מחשבתו עליו (שו"ת חת"ס סי' קנ"ו).

סְעִיף ג'

סְעוּדָה הַמִּפְסַקֶת

[ד] **סְעוּדַת קִבְעָה.** הטעם כדי שלא יזיק להם התענית, לא יאכל הרבה שלא יהא הסעודה המפסקת

יָשְׁבוּ שְׁלֹשָׁה יַחַד שְׁלֹא יִתְחַיְבוּ לְזִמּוּן. וְאוֹכְלֵין הִרְק פֶּת עִם בִּיצָה מְבֻשֶׁלֶת קֶשֶׁה וְקָרָה, וְאוֹכְלֵי קֶצֶת מִפֶּת בְּאֶפֶר וְאוֹכְלֵי. וְצָרִיד לְהַזְהֵר לְהַפְסִיק מִבְּעוֹד יוֹם (אם מִתָּר לֵאכֹל אַחַר כֶּךָ עַל סִימָן קל"א סְעִיף י"ב):

[ד] מִי שֶׁמְתַעֲנֶה כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי וְאַרְע בּוֹ עֶרֶב תְּשַׁעָה בָּאָב, יִשְׁאַל עַל נִדְרוֹ. וְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יָאֲרִצִּיט בְּעֶרֶב תְּשַׁעָה בָּאָב, יִתְנֶה בְּפֶעַם הַרְאֻשׁוֹנָה שְׁלֹא לְהִתְעַנּוֹת רַק עַד אַחֲרֵי חֲצוֹת הַיּוֹם, וְיִתְפַּלֵּל מִנְחָה גְדוּלָה דִּהְיִנוּ חֲצֵי שְׁעָה לְאַחַר הַצְּהָרִים וְיֵאכֹל סְעוּדָה, וְאַחֲרַי כֶּךָ סְמוּךְ לְעֶרֶב יֵאכֹל סְעוּדָה הַמְּפֻסָּקָת:

[ה] בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת אֲסוּר בְּכָל מָה שֶׁאֲסוּר בְּתְשַׁעָה בָּאָב, וְלִכֵּן צָרִיכִין לְחַלֵּץ אֶת הַמְּנַעְלִים קִדְמָה בֵּין הַשְּׂמֻשׁוֹת:

הוֹסֵפוֹת וּבִיאוּרִים

ויש נוהגין שאוכלין בסעודה המפסקת רק פת עם הביצה ושותין מים (כמ"ט צ"ע ס' תקנ"ג סעי' ו' לרלו"ו לעשות כן למי שאפשר).

[ז] בזימון. ובדיעבד אפי' אכלו ביחד אין מברכין בזימון דלא חשיב קביעות (מ"ב תקנ"ג י"ט נ"ס האחרונים).

מספרים על החת"ס ששפך כוס מלא דמעות בעת סעודה המפסקת ושתאן בעת הסעודה (וזכרו למטה ס' ז' לקיים מה שנאמר ואלתם להם דמעה ומסקמו דמעות שליט). ויש שנוהגין להזכיר מנין השנים מעת החורבן, כאשר חורבן ביהמ"ק הראשון היה בשנת של"ח, וביהמ"ק השני בשנת ד'תתכ"ח (מקור חיים לחו"י ס"ח י"א).

[ח] רק פת. ויהיה הפת לכל הפחות כשיעור ביצה כדי שיוכל לברך על נטילת ידים.

[ט] פת באפר. ואומרין זהו סעודת תשעה באב (מ"ב) ע"ס ס"ק ט"ז נ"ס ירושלמי דכ"ב עכ"ל הכי) ויש נוהגין לטבל הביצה ג"כ באפר (מועד לכל חי ס' ו' אות כט).

גם הנשים בכלל המנהג לאכול סעודה המפסקת (תוספת חיים על חיי אדם כלל קל"ו). וגם הקטנים שהגיעו לגיל שידעיים להתאבל ג"כ יש לחנכם בזה (מעט לועז דברים, אף שאינם מתענים).

[י] וְאוֹכְלֵי. ומדינא מותר לאכול שאר מאכלים ג"כ ועיקר שלא לאכול ב' תבשילין וכיון שאוכל הביצה שהוא תבשיל אחד, אסור בתבשיל אחר. וכתבו הפוסקים דקאווה לא מיקרי תבשיל, דמה שנתבשל החלב דהיינו פעסטערייז"ד זה לא מיקרי בישול לגבי זה. (כה"מ סק"ג נ"ס צ"א ח"א) וכן מה שנתבשל ע"י עירוי לא מיקרי בישול (א"א בוטשאטש) ולא ישתה משקה המשכר (מג"א ע"ס ס"ק א'). ואפי' בשאר משקים לא ירבה (כמ"א תקנ"ג סעי' א'). וכן לא יאכל מיני מתיקה (מג"א ס' ז' ס"ק כ"ז נ"ס ספר חסידים, לפי ששאר טעם המתוקות. ולכן טוב לרחוץ הפה קודם התענית וגם מפני הפיזיקים ששאר טעם).

ואם מותר לאכול אחר סעודה המפסקת, ע"י ס' קל"א סעי' י"ב דלכתחילה יתנה קודם ברכהמ"ז שרוצה לאכול אח"כ או לכל הפחות יהרהר בלבו שאינו מקבל עליו עדיין התענית. ויש נוהגין לומר 'על נהרות בבל' (אפילו רגיל כל השנה לומר שיר המעלות, והטעם שאומרים כן הוא להעלות את ירושלים על ראש שמתנינו).

מותר ליקח פילין לחזק גופו שיוכל להתענות. וטוב לקבל התענית מקודם, ולומר לשם יחוד לקיים מצות חכמים (יוס"ה ע').

ודבר אפי' לא מיקרי תבשיל (ע"ס) אבל קומפא"ט של פירות אע"ג שנאכלין חיינן מיקרי תבשיל (שו"ע סעי' ג')

הלכות תשעה באב:

[א] ערבית נכנסין לבית הכנסת א' וחולצין המנעלים (כמו שכתבנו בסוף הסימן הקודם) ונזהגין להסיר את הפרכת מארון הקדש, משום דכתיב, בצע אמרתו. ואין מדליקין רק כגד אחר לפני שליח הצבור ומתפללין ערבית ג' בנחת ד' ודרך ב' כפי פאבלים, ואין אומרים "נחם" עד למחרת במנחה. ואחר תפלת שמונה עשרה, אומרים קדיש שלם עם "תתקבל" ויושבים לארץ ומדליקין הקצת גרות, רק בכדי שיוכלו לומר איכה וקנינות. ואומרים איכה וקנינות גם בן בנחת ודרך ב' כפי, ומפסיק באיכה מעט בין כל פסוק ופסוק, ומעט יותר בין כל "איכה" ו"איכה". ובכל "איכה" ומגביה שליח הצבור קולו קצת יותר. ופסוק האחרון שבכל "איכה" אומרים בקול רם, וכשמיגע לפסוק ה' השיבנו' וגומר, אומרים אותו הקהל

הוספות וביאורים

סעיף א'

תפלת ערבית וקריאת איכה

[א] וחולצין המנעלים. מהרי"ל היה לו בגד ישר לתשעה באב (נראה ט' ס' תקנט סק"ג), וי"א הטעם משום שהיה יושב על הארץ והבגד נפסד, או דיש בזה ענין של שפלות (מועד לכל חו').

[ב] נר אחד. משום דכתיב במחשכים הושיבני (מ"ב י"ד) וסגי בנר אחד כיון שרגילין בתפלה וכל אחד יודע אותו על פה.

[ג] בנחת. הפירוש במתון ובלחש.

[ד] ודרך בכי. היינו קול של בכיה אפי' אינו בוכה.

[ה] קצת גרות. כיון שכל הקהל אומרים אותו. יש להדליק נר אחד בכל שכונה (מ"ב תקנ"ט סקט"ו). ויש נוהגין לכבות הלעקטער.

[ו] ואומרים איכה וקנינות ג' בנחת ודרך בכי. [מספרים על הגה"צ רש"ד א גאב"ד נייטרא זצ"ל שהיה בוכה בשעת האיכה והקנינות כמו שהבשרה מחורבן ביהמ"ק נודע לו עתה, וכן היו נוהגין שאר צדיקים, ובאמרי פנחס להרה"ק מקארין זי"ע (אות תשס"ט) בת"ב עת שיושבין על הארץ ומתאבלים על החורבן הוא עת רצון גדול ויכול לפעול בתפלתו

להשי"ת מה שצריך. גם נקרא 'מועד' על שם שנתעורר כח הטוב שהיה בזמן חורבן שנמחלו עונותיהם של ישראל כמ"ש המדרש איכה עה"פ תם עוונך בת ציון ומש"ה איקרו מועד (שם משמאל פ' דכ"ס נכס אכ"ז). ועי' הגהות מהרש"א בכורות דף ח' דכ"א יום של ביהמ"צ הם כנגד כ"א יום מר"ה עד הושע"ר, והרה"ק ר"פ מקוריץ הוסיף דיש כ"ב יום בביהמ"צ והם גם נגד שמח"ת, ומספרים על האהבת ישראל זי"ע שאמר 'אתה הראית' בקריאת התורה בת"ב בנוסח אתה הראית של שמחת תורה, וכדכתיב קרא עלי מועד.

ומה שאין מברכין על אמירת איכה הוא בכדי להראות שאינו קביעות כי אנו מחכים ומצפים בכל יום שיתהפך לששון ולשמחה (לכ"ס ס' תקנ"ט), ויש שנוהגין שמיניחים הקנינות בביהמ"ד ואין מוליכים אותן לביתם (ס' תורת חיים נכס אכ"ז הממנה חיים שכן נהג הממנה"ש, שלא יהיה נראה כמתיאש מן הגאולה. ואותן שמחזירין הקנינות לביתם הכוונה שאנו מקוים שיהיה נהפך לאצל מחוללו והקנינות יהיה הזמירות לעתיד לכא שאז ימלא שחוק פינו ויהיו רואים שהכל היה לטובה כהננה לגאולה.

[ז] מגביה שליח הציבור קולו קצת יותר. דכיון שאומר יותר נתעורר יותר, כי כן דרך הבוכים להגביה קולם כשמרבים בבכיה.

[ח] השיבנו וגו' בקול רם. דתכלית כל האבילות הוא התשובה ובזכות זה יבנה ביהמ"ק.

בְּקוֹל רָם, וְאַחַר כֵּן מְסִים שְׁלִיחַ הַצְּבוּר וְחוֹזֵר הַקֶּהֱל וְאוֹמֵר "הַשִּׁיבֵנו" וְגוֹמֵר בְּקוֹל רָם, וְכֵן שְׁלִיחַ הַצְּבוּר. וְאַחַר כֵּן אוֹמְרִים מ' וְאוֹתָהּ קְדוּשׁ" וְקָדִישׁ שְׁלֹם בְּלֹא "תִּתְקַבֵּל" לְפִי שְׁאֹמֵר בְּאִיכָה "שְׁתֵּם תִּפְלְתִי". וְכֵן לְמַחֵר בְּשַׁחֲרִית מְדַלְּגִין "תִּתְקַבֵּל" עַד לְמַנְחָה. גַּם מִי שֶׁהוּא בִּיחֻדוֹת שְׁאִין לוֹ מַנְיָן, אוֹמֵר אִיכָה וְקִינּוֹת:

[ב] יֵשׁ לְאָדָם לְהַצְטַעַר "אֲפַעְנֵן מִשְׁכָּבוֹ, שְׂאֵם רִגְלִי לְשֹׁכֵב עַל שְׁנֵי כְּרִים יִבְיָשֵׁב עִתָּה עַל אַחֵר. וְיֵשׁ נוֹהֲגִין לְשֹׁכֵב בְּלִיל תִּשְׁעָה בָּאֵב יַעַל הָאָרֶץ. וּמְשִׁים אֶבֶן תַּחַת רִאשׁוֹ זָכַר לְמָה שְׁנֵאָמַר, וַיִּקַּח מֵאֲבֵנֵי הַמָּקוֹם וְגוֹמֵר, שְׂרָאָה אֶת הַחֶרֶבֶן וְאָמַר, מָה נֹרָא וְגוֹמֵר, וְהַכֵּל לְפִי מָה שֶׁהוּא אָדָם:

[ג] בְּשַׁחֲרִית אִין מְנִיחִין תִּפְלִין, מְשׁוּם דְּתִפְלִין נִקְרָאִים י' פֶּאֶר. וְגַם אִין לּוֹבְשֵׁין טְלִית גְּדוֹל מְשׁוּם דְּכִתִּיב, בַּצַּע אֲמַרְתּוּ, וּמִתְרַגְּמִינָן, בּוֹעַ פּוֹרְפִירָא דִּילֵיהּ, אֶלָּא לּוֹבְשֵׁין טְלִית קָמֵן בְּלֹא בְּרָכָה. מְוַמְשְׁבִימִין קֶצֶת לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאִין מְדַלְּקִין גַּר תִּפְלָה כֻּלָּא וּמִתְפַּלְלִין גַּם בֵּן בְּנַחַת וְדַרְדָּר בְּכִי, "וְאוֹמְרִים" מְזוֹמֵר לְתוֹדָה" וְשְׁלִיחַ הַצְּבוּר בְּחֻזְרָת הַתִּפְלָה אוֹמֵר "עַנְנו" בֵּין

הוֹסֵפוֹת וּבִיאורֵים

[יב] יִשְׁכַּב עִתָּה עַל אַחֵר. וּמְשַׁמֵּעַ דְּמֵי שְׂרַגִּיל בְּכַר אַחַד אֵינוֹ מְחַוִּיב לִישֵׁן בְּלֹא כַר.

[יג] עַל הָאָרֶץ. וְיֵשׁ שְׂמִינִיחִין הַמַּטְרָא"ץ עַל הָאָרֶץ (חֲסִידִים וְלִגְשֵׁי מַעֲשֵׂה).

[ט] [ז] וְאוֹתָהּ קְדוּשָׁה. דַּאֲמַרוּ חז"ל (סוֹטָה מַט) הַעוֹלָם נִתְקִיִּים עַל קְדוּשָׁה דְּסִידְרָא וְהוּא בְּמָקוֹם תוֹרָה שֶׁאֲסוּרָה בְּת"ב (וְלִכְלוֹת קְטָנוֹת ח"צ סִי קְלִיט נִסָּה ה"ר יוֹסֵף מוֹלְכוֹ). וְעוֹד טַעַם שֶׁהוּא נִגְדַּה קְלִיפּוֹת לְבַטְלָם כִּיּוֹן שֶׁמִּתְגַּבְּרוֹת בְּת"ב.

[י] [י] בִּיחֻדוֹת. וְכֵן הַמְנַהֵג אֲצֵל הַנְּשִׁים שֶׁמִּתְקַבְּצִים מִשְׁפָּחוֹת וְאוֹמְרִים בִּיחַד הַאִיכָה וְהַקִּינּוֹת (מִסְכָּת סוֹפִיס מוֹבָל כְּטוֹר), וּשְׂמַעְתִּי מִמוֹ"ח גַּאב"ד מַעֲלַבְאֵרִן שְׁלִיט"א, עַל הַמַּאֲמָר חז"ל י' קִבִּין שִׁיחָה יִרְדָּה לְעוֹלָם תִּשְׁעָה נִטְלוּ נְשִׁים דַּאִין שִׁיחָה אֶלָּא תִּפְלָה וְאֲצֵל הַנְּשִׁים דַּמְעָתָן מְצוּיָה מְמִילָא בּוֹה הַזְּמַן שְׁצוּרֹת יִשְׂרָאֵל נִתְרַבּוּ וְצוּרֹת אַחֲוִינוֹת מִשְׁכַּחוֹת הַרְאֻשׁוֹנוֹת בּוֹדַאי יוֹרִידוּ דַמְעוֹת כִּנְחַל וְשַׁעֲרֵי דַמְעוֹת לֹא נַעֲלוּ. וְתִתְקַבֵּל תִּפְלָתָם לְרַחֲמִים וְלִרְצוֹן.

סֵעִיָּה ג'

תִּפְלַת שַׁחֲרִית וְאֲמִירַת קִינּוֹת

[יד] פֶּאֶר. הִרְהַ"ק מְבַאֲרֵדִישׁוֹב ז"ל אִמַר פַּעַם בְּדַרְכָּךְ מְלִיצָה שֶׁהַתִּפְלִין שֶׁל הַקְּב"ה הוּא הַכְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם פֶּאֶר שֶׁל הַקְּב"ה הַתִּפְלִין אִם נִפְלו צִרִיךְ לְהַגְבִּיהֶם וְלִנְשָׁקָם.

[טו] טְלִית קָמֵן. וְהַמְנַהֵג שְׁאִין מְנַשְׁקִין הַצִּיצִית בְּשַׁחֲרִית (אֲחֻזְנוּס).

[טז] וּמְשַׁבְּימִין. וְהוּא מְחַמְשָׁה הַשְּׂכֵמוֹת שֶׁמְרוֹמְזוּ בְּסוֹפֵי תִיבוֹת אֲבָרָה, וְסִימְנָךְ יוֹשִׁעַם אֲבָרָה, וְאוֹלוֹ הֵם: הוֹשַׁעְנָא רַבָּא תִשְׁעָה בַּאֵב יוֹם כִּיפּוּר רִאשׁ הַשָּׁנָה פּוֹרִים.

[יז] וְאוֹמְרִים מְזוֹמֵר לְתוֹדָה. דְּבֵבִית הַמְקַדֵּשׁ הִיוּ מְקַרְבִּינֵי קֶרֶבֶן תוֹדָה בְּתִשְׁעָה בַּאֵב.

סֵעִיָּה ב'

צִטְעָר בְּשִׁנְתּוֹ בְּלִילָה

[יא] בְּעִינֵי מְשַׁכְּבוֹ. וְיִמְעַט אָדָם מְכַבּוּד וּמַהֲנַאֲתוֹ בְּתִשְׁעָה בַּאֵב בְּכֹל מַאי דַּאֲפִשֵׁר (לְשׁוֹן הַרְמ"א תַּקְנ"ה סַעֲוִי צ'. וּמְשַׁמֵּעַ מְלַשׁוֹנוֹ דְּזֵה נוֹהֵג כֹּל הַיּוֹם וְכֹל עֵינָיו).

"גואל" "לרופא", כמו בכל תענית צבור, ואינו אומר ברכת כהנים ולאחר התפלה אומר חצי קדיש. ואין אומרים לא "תחנון" ולא "אל ארך אפים" "משום דאקרי מועד.

ומוציאים ספר תורה וקורין "כי תוליד בנים" וגומר תלתא גברי. ונכון שהעולה יאמר בלחש קדם הברכה, ברוך דין האמת. אחר קריאת התורה אומרים חצי קדיש ומפטרין "אסף אסיפם" בנגון איכה ומחזירין את ספר התורה ויושבים על הארץ "ואומרים קינות, ויש להאריך בהם עד סמוך לצהרים.

אחר כך אומרים "אשרי" כואין אומרים "למנצח" אלא "ובא לציון" וגומר, ומדלגין את הפסוק "ואני זאת" וגומר, לפי שהיה נראה כמקים ברית על הקינות, ועוד דלא שיקד לומר "ואני זאת בריתי וגומר לא ימוש מפיד" וגומר בין שהכל בטלים ואסורים בדברי תורה. אבל בבית האבל, בכל השנה חוץ מתשעה באב אומרים אותו, שאף על גב שהאבל בטל מדברי תורה, המנחמים אין בטלין ואומרים "ואתה קדוש" וגומר. ואומרים קדיש שלם בדלוג כא"תתקבל", עלינו, קדיש יתום, כבואין אומרים לא שיר היחוד ולא שיר של יום ולא פטום הקטרת, ונכון שכל אחד יקרא אחר כך במגלת איכה:

[ד] אם יש אבל בעיר הולך לבית הכנסת בלילה, וגם ביום, עד שיגמרו הקינות, ומתן לו לעלות לתורה ולקרא ההפטר שהרי פלם אבלים הם:

[ה] דברי תורה משמחין את הלב, שנאמר, פקודי ה' ישרים משמחי לב, ולכן אסור בתשעה באב כדללמוד תורה כי אם בדברים שמעציבים את לבו, כגון בספר ירמיה בדברים

הוספות וביאורים

[כב] ואין אומרים. עיין לקמן סעי' י"ט שאומרים אותו בשעת מנחה.

[כג] מגילת איכה. ויש שנוהגין לילך אל הקברות ועומדין מחוץ לגדר (שמבואר בש"ע סי' תקנ"ט סעי' ו' לילך על הקברות כדי שיעקב עליו לחמיס). וכיון שהוא זמן שליטת החיצונים עומדים מרחוק (יסוד ושוקט העבודה) ואפי' עומד מחוץ לביה"ק, כיון שרואה הקברים אומר הברכה אשר יצר אתכם בדין.

סעיף ה'

לימוד תורה בתשעה באב

[כד] ללמוד תורה. ואפי' ע"י הרהור אסור ללמוד שמשמח את הלב (סו"ע סי' תקנ"ד סעי' ג', מג"א סק"ה).

[יח] משום דאקרי מועד. וי"א שלא יתפלל האבל בת"ב לפני התיבה (ועב"ז כסולר שער השמים). והמנהג שמתפלל האבל לפני התיבה (אלני פו סי' תקנז). [יט] ואומרים קינות. ובשו"ע (סי' תקנ"ט סעי' ח') אסור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבל וכ"ש שלא לדבר עם גוי. וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

וכן נוהגין הנשים לקונן על החורבן (טור), והמקונן על החורבן הקב"ה מכפר עוונותיו, וזוכה לאריכות ימים (מועד לכל ח').

[כ] ואין אומרים למנצח. הטעם שאיקרי מועד, ועוד דכתיב יענך ה' ביום צרה ועכשיו כתיב גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי.

[כא] תתקבל. כיון שהוא "שתם" תפילתי כמ"ש לעיל.

הָרַעִים שָׁבוּ, וּפְסוּקֵי נַחְמָה שָׁבוּ יְדֹלָג, וְכֵן פְּרַעֲנִיּוֹת עַל אַמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁכְּתוּבִים שָׁם יְדֹלָג, וְכֵן מִתֵּר לְלַמֵּד בְּסֵפֶר אֵיּוֹב, וּמְדַרְשׁ אֵיכָה, וּגְמָרָא פֶּרֶק "אֵלּוּ מְגַלְחִין" דְּמִיּוּרֵי בֵּהֲבַדְיָי אֲבָל וּמְגַדָּה, וּבִהַגְדָּה דְּפֶרֶק "הַנְּזֻקִין" וִירוּשְׁלָמִי סוּף מִסְכַּת תַּעֲנִית דְּמִיּוּרֵי כִּימְחַרְבָּן. וְאִף בְּאֵלּוּ שֶׁהוּא מִתֵּר לְלַמֵּד, כִּי אֲסוּר לְעֵין בְּהֵם אֵיזָה קִשְׂיָא וְתַרוּץ. אוֹ דְרוּשׁ, כִּי מִשְׁמָחִים אֶת הַלֵּב. וְכֵל מַה שֶּׁמִּתֵּר הָאָדָם לְלַמֵּד בְּעַצְמוֹ, מִתֵּר לְלַמֵּד גַּם עִם תִּינוּקוֹת. מִתֵּר לְקַרְא כֹּל סֵדֵר הַיּוֹם אֲפֵלּוּ כִּי "אֵיזָהוּ מְקוּמוֹן", וְסֵדֵר מַעֲמָדוֹת אֵין לוֹמֵר, אֲפֵלּוּ מִי שֶׁרְגִיל לְאָמְרוֹ בְּכָל יוֹם:

[ו] אֲפֵלּוּ עֲבָרוֹת וּמִיּוֹנִיקוֹת, אִף עַל פִּי שֶׁמִּצְטַעְרוֹת הִרְבָּה צְרִיכוֹת לְהַשְׁלִים הַתַּעֲנִית, אִם לֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְחַיֵּשׁ חֵם וְשָׁלוֹם כְּטַלְסַפְנָה. אֲבָל חוֹלָה אִף עַל פִּי לְשֹׂאִין בּוֹ סַכְנָה, יֵשׁ לְהַקְלֵל שְׁלֹא יִשְׁלִים הַתַּעֲנִית, רַק יִתְעַנֶּה אֵיזָה שְׁעוֹת וּמְכַל שֶׁבֶן אִם הוּא חָלוּשׁ בְּמַבְעוֹ. וְיִוֹלְדֵת לְאַחַר שֶׁבָּעָה יָמִים לֹא עֵד שְׁלֵשִׁים יוֹם נְמִי דִינָה בְּחוֹלָה שֹׂאִין בּוֹ סַכְנָה, אִף עַל פִּי שֶׁאֵינָה חוֹלָה. אִךְ אִם מְרַנֶּשֶׁת בְּעַצְמָה שֶׁהִיא לְבִרְיָאָה לְגַמְרֵי וְהַתַּעֲנִית לֹא יִזִּיק לָהּ, יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁלִים. וְאֵלּוּ שֶׁצְרִיכִין לְאֲכַל בְּתַשְׁעָה בָּאֵב, לֹא יִתְעַנְּנוּ בְּמַאֲכָלִים אֲלֵא בְּכַדֵּי צִרְדָּ לְגִבְרִיאוֹת הַגּוֹף:

הוספות וביאורים

[כה] בדיני אבל. וכן יכול ללמוד הלכות אבילות. והעיקר שלא ישא ויתן בהלכה (מג"א ע"ס סק"ד).

[כו] מחורבן. וכן יכול לקרות משאר חורבנות של כלל ישראל במשך הדורות, ועיקר שלא יסיח דעתו מהאבילות. ולכן לא יקרא סתם סיפורי מעשיות, ומותר לעיין בספרי מוסר בלא דרשות פסוקים (פסקיס).

[כז] אסור לעיין. ואם עולה בדעתו איזה חידוש מותר לכתבם בראשי דברים (ש"ח מערכת זין המזכירם סי' ז' אות י').

[כת] איזהו מקומן. וכן כל מה שאומר בקביעות בכל יום בסדר התפלה מותר לאמרו בת"ב (ערוה"ט תקנ"ז סעי' ו'). ורבים נוהגים שמה שאומרים כל השנה אחר סדר התפלה דהיינו משיר של יום ואילך אומרים אותו בת"ב במנחה (וכן משמע לקמן בקילש"ע סעי' י"ט).

תהילים אומרים במנחה (מ"ז תקנ"ד) ולצורך חולה מותר אפי' קודם הצות (ש"ח דכ"י מלכ"אל ח"ו סי' ט"ו). קר"ש שעל המיטה אומרו כרגיל בכל השנה (ש"ח רבנות אפרים ח"א סי' ע"ט).

סעיף ו'

החייבים בתענית בת"ב

[כא] לסכנה. הכוונה סכנת חולי אפי' אינו סכנת נפשות בדמקום חולי לא גזרו רבנן (ערוה"ט תקנ"ז סעי' ז') ובפרט במעוברת בתחילת עיבורה או בחודש שמיני, וכן במניקות כמה פעמים הוא לצורך התינוק וישאל למורה הוראה.

[לב] שאין בו סכנה. הכוונה כגון שנפל למשכב או חולי הכולל כל הגוף (כ"ה"ל סי' תקנ"ט ד"ה ואינו), ובת"ב נדחה יש להקל אפי' במיחוש קצת.

[לא] עד ל' יום. ומניין ל' יום מעל"ע מהלידה (ש"ח יד הלוי חלו"ה סי' ס"ז בשם מהר"י אל"ר ז"ע, דהיינו כל שלש נשלים מעל"ע קודם ח"צ דינו כחולה שאין בו סכנה).

[לב] בריאה לגמרי. וישאל למורה הוראה דכמה פעמים הוי חלושה, וצריכין לידע דמצות עשה של 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' דוחה כל התורה חוץ מג' עבירות ע"ז ג"ע שפ"ד, והוא מ"ע דאורייתא ותענית של תשעה באב הוא מדברי קבלה.

[לג] בריאות הגוף. וא"צ לאכול פחות פחות מכשיעור כמו ביוהכ"פ (ש"ח ע"ט הלוי ח"ד סי' נ"ו ועו"פ)

[ז] רְחִיצָה אֲסוּרָה בֵּין בַּחֲמוֹן בֵּין בְּצוּנוֹ, וְאִפְלוּ לְהוֹשִׁיט אֶצְבְּעוֹ לְתוֹךְ מַיִם אֲסוּר, וְאִינוּ אֲסוּר רק רְחִיצָה שֶׁל תְּעַנּוּג אֲבָל שְׁלֹא לְתַעֲנוּג מִתֵּר, וְלִכֵּן רוֹחֵץ יָדָיו בְּשַׁחֲרִית וַיִּזְהַר לִדְשָׁלָא יְרַחֵץ רק אֶצְבְּעוֹתָיו, שֶׁזֶהוּ עֵקֶר הַרְחִיצָה בְּשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שְׂרוּחַ רֵעָה שׁוֹרָה עַל הָאֶצְבְּעוֹת. וְלֵאחֵר שֶׁנִּגְבֵּן קֶצֶת וְעֵדִין לְהִלְחוֹת קֶצֶת, מְעַבְרִין עַל עֵינָיו. וְאִם עֵינָיו מְלַכְלָכוֹת וְדָרְכוּ לְרַחֵץ בְּמַיִם, רוֹחֵץ גַּם עִתָּה בְּדָרְכוּ וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ. וְכֵן אִם הָיוּ יָדָיו מְלַכְלָכוֹת בְּטֵיט וּבְדוּמָה לְמִתֵּר לְרַחֵץ בְּמָקוֹם הַמְּלַכְלָךְ, וְכֵן בְּשִׁעוּשָׁה צָרְכָיו מִתֵּר לְרַחֵץ לְיָדָיו קֶצֶת בְּדָרְכוּ תָּמִיד. וְכֵן לְתַפְלַת מִנְחָה יְרַחֵץ אֶצְבְּעוֹתָיו:

[ח] נְשִׁים הַמְּבִשְׁלוֹת לְחוֹצְרִיכוֹת לְהַדִּיחַ הַמַּאֲכָלִים, מִתְּרוֹת, דְּהֵא אִין מִתְּבַנּוֹת לְרְחִיצָה. הַהוֹלֵךְ לְצָרְכָי מִצְוָה וְאִין לְפָנָיו דְּרֵךְ אַחֲרֵת רק לְעַבֵּר בְּמַיִם, עוֹבֵר בְּמַיִם בֵּין בְּהִלְכָתוֹ לְמַבֵּין בַּחֲזָרְתוֹ וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ. אֲבָל אִם הוֹלֵךְ מִבְּשָׁבִיל מְמוּנָה, בְּהִלְכָתוֹ מִתֵּר וּבַחֲזָרְתוֹ אֲסוּר. הַבָּא מִן הַדְּרֵךְ וְרָגְלוֹ מֵאִפְהוֹת, מִתֵּר לְרַחֵץ בְּמַיִם:

[ט] אָף עַל פִּי שְׂאִינוּ אֲסוּר כִּי אִם רְחִיצָה שֶׁל תְּעַנּוּג, מִכָּל מָקוֹם אֲשֶׁה שָׁחַל טְבִילָתָהּ

הוֹסֵפוֹת וּבִיאוּרִים

[לז] מוֹתֵר לְרַחֵץ בְּמָקוֹם הַמְּלוּבָּךְ. וְאִם צָרִיכִים לְבוֹרִית (ז"י) מוֹתֵר (כיון שְׂאִינָה לְתַעֲנוּג).

[לח] יָדָיו קֶצֶת. וְכֵן הָרֵין כְּשֶׁנִּגַּע בְּמִקוּמוֹת הַמְּכוּסִים, וְאִפִּי לֹא נִגַּע בְּמִקוּמוֹת הַמְּכוּסִים רק שֶׁנִּכְנַס לְבִיחָה"ס כִּיּוֹן שְׂשׁוּרָה רוּחַ רֵעָה עַל יָדָיו יִכּוֹל לִיטוֹל ג"פ בְּסִירוּגֵין עַד קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו (כיון דְּהוּא מְקוּס רוּחַ רֵעָה). וְכֵן קוֹדֵם הַתְּפִילָה אִפִּי לֹא עֲשֵׂה צָרְכָיו יִכּוֹל לִיטוֹל יָדָיו עַד קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו (עַרְוֵה"ט סי' תַּקנ"ד סי' כיון שְׂאִינָה לְתַעֲנוּג).

מַעִיף ח'

רְחִיצָה שְׁלֹא לְשֵׁם תְּעַנּוּג

[לח] וְצָרִיכוֹת לְהַדִּיחַ הַמַּאֲכָלִים. וְכֵן אִם צָרִיךְ לְהַדִּיחַ כְּלִים מוֹתֵר. וְאִם אִ"א לְהַדִּיחַ רק בַּחֲמוֹן מוֹתֵר (כְּה"ח ט"ס מ"ו, וְלֹא יִתְכוּן לְשֵׁם תְּעַנּוּג).

[לט] בֵּין בַּחֲזָרְתוֹ. דַּל"כ לֹא יִלֵּךְ וַיִּתְבַּטֵּל מִהַמְּצוּה (גמ').

[מ] בְּשָׁבִיל מְמוּנָה. וְדוּוּקָא אִם יֵשׁ חֲשֵׁשׁ הַפֶּסֶד מִמוֹן (מַסְנֵה"ט ס"ק י' זְכַס הַפּוֹסְקִים).

[מא] בַּחוּת. פִּירוּשׁ עֵיפוֹת, כִּיּוֹן שְׁהוּא לְרַפּוּאָה מוֹתֵר, וְכֵן מִי שֶׁחָשׂ בְּרָאשׁוֹ מוֹתֵר לְהַדִּיחוֹ בְּמַיִם (גליון מַהֲרַש"א יו"ד ס' פֶּא סַע"ו א).

וּמוֹתֵר לְקַחַת תְּרוּפוֹת בְּלֹא מַיִם (כְּה"ח סי' תַּקנ"ד ס"ק ל"ד) אוּ שִׁיבְלַעַם ע"י מִשְׁקָה מַר (ט"ס) וְקַטְנִים וְקַטְנוֹת נוֹהֲגִין לְחַנְכֵם מִגִּיל ט' וְלִמְעַלָּה לְהַתְּעַנּוֹת אִיזָה שְׁעוֹת (כְּה"ח ס"ק כ"ג זְכַס הַפּוֹסְקִים) וְמִי שֶׁאֲכַל פֶּת בַּת"ב צָרִיךְ נְט"י כְּרַגִּיל עַד הַפֶּרֶק (כְּה"ח ס"ק נ"ג) וַיִּטְלוּ מַיִם אַחֲרוֹנִים כְּרַגִּיל (שְׁו"ת רַבְנוֹת אֶפְרַיִם ט"ס) וְלֹא יִאֲכַל ג' בִּיחַד (ד"ס מַחְלוּקַת הַפּוֹסְקִים אִי יִכְרֹס זַיְמוֹן) וְכֵל מִי שֶׁאֲכַל בַּת"ב יֹאכַל מֵאֲכָלִים פְּשוּטִים לְחִיּוּק גּוֹפוֹ וְלֹא מֵעֲדָנִים וּמוֹתֵרוֹת (מ"ז סי' תַּקנ"ג ס"ק זְכַס מַג"א) וַיֹּאכַל בְּצַנְעָה (שְׁעָרִים אֶפְרַיִם דִּינֵי קַה"ת שְׁעַר א' סַע"ו י).

מַעִיף ז'

רְחִיצָה וְנְט"י בְּתַשְׁעָה בָּאֵב

[לד] שְׁלֹא יְרַחֵץ רק אֶצְבְּעוֹתָיו. וְאוֹתָן כְּהִנֵּים הַנוֹשְׂאִין כְּפִיהֶם צָרִיכִים לְרַחֵץ עַד הַפֶּרֶק (שְׁע"ת ס"ק ז).

[לה] לְחוֹת קֶצֶת מְעַבְרִין עַל עֵינָיו. וְה"ה עַל פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו כִּיּוֹן דַּאִין טוֹפֵחַ ע"מ לְהַטְפִּיחַ אֲבָל רק דְּרַךְ הַעֲבֵרָה (מ"ז ט"ס ס"ק כ"ז) וְכֵן יִכּוֹל לְקַנֵּחַ בְּהַאֲנִיט"ךְ שֶׁנִּיגַב יָדָיו בְּנְט"י אִם אִין בַּה טוֹפֵחַ ע"מ לְהַטְפִּיחַ (כְּמ"א סי' תַּקנ"ד סַע"ו י"ד וְט"ס כְּחוֹב שְׁמוֹתָ לְשָׁכוֹת מִפֶּה זְמִים וּמִתְּנַבֵּחַ עַד שְׁאִין זֶה טוֹפֵחַ ע"מ לְהַטְפִּיחַ כ"כ הַמ"ז ט"ס ס"ק כ"ז).

בְּלִיל תִּשְׁעָה בָּאֵב לֹא תִטְבַּל, כִּיּוֹן דְּאִסּוּרִין בְּתִשְׁמִישׁ (מְבֻלְעֵנִין לְבִישַׁת הַלְבוּשׁ עֵינֵי לְקַמְן סִימָן קנ"ט):

[י] סִיכָה גַם כֵּן אֵינָה אִסּוּרָה אֶלָּא מִיִּשְׁל תַעֲנוּג, אֲבָל מִי שִׁישׁ לוֹ חֲטָמִין אוֹ לְצַרְדֵּי שְׂאָר רְפוּאָה, מִתָּר לְסוּד:

[יא] נְעִילַת הַסַּנְדָּל אֵינּוּ אִסּוּר מִדְּאֵלָּא שֶׁל עוֹר, אֲבָל שֶׁל בְּגָד וְכַדוּמָה אִם אֵינּוּ מְחַפָּה בִּשְׂוֵלִים בְּעוֹר, מִתָּר. הַהוֹלְכִים בֵּין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, נוֹהֲגִים לְלַבֵּשׁ מְנַעְעִים שְׂלֹא יִהְיוּ לְלַעֲג. וַיִּשׁ לְתַן עֶפֶר בְּתוֹךְ הַמְנַעְעִים. וּמִכָּל מְקוֹם בַּעַל נֶפֶשׁ יַחְמִיר עַל עֲצֻמוֹ. וְהַיּוֹשִׁבִים בְּחַנּוּת וְדַאי אִסּוּרִים. הַמְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ רְחוּקָה בְּרַגְלָיו, כִּיּוֹן שֶׁהוּא מֵרַח גְּדוֹל לֹא אִסְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֵנוֹם לְבִרְכָה, וּמִתָּר בְּנִעְיַלַת הַסַּנְדָּל אֶדְ בְּשִׁמְגִיעַ לְעִיר חוֹלְצִין. וְאִם יוֹשֵׁב בְּעִנְיָה אִסּוּר בְּנִעְיַלַת הַסַּנְדָּל:

[יב] תִּשְׁמִישׁ הַמָּטָה אִסּוּר, וַיִּשׁ לְהַחְמִיר אֶפְלוּ מִהַבְּנִיעָה בְּאִשְׁתּוֹ:

הוֹסְפוֹת וּבִיאָרוּם

סעיף ט'

סעיף י"א

טבילת גדה

נעילת מנעלים

[מד] אלא של עור. ומה שמצוי בזמנינו נעל שנעשה מסחורה שנראה כעור והדרך לצאת בו כמו נעלי עור י"א שלא ינעלם בתשעה באב (ש"ע"ט נכס פנמ"א ועו"פ), ויש מקילים (ש"ת מהרש"ג ח"ב סי' קי).

[מב] ולענין לבישת הליבון. עי' לקמן סי' קנ"ט עי"ש שכתב שלא תרוץ רק תקנח עצמה אבל בשעה"צ סי' תקנ"א ס"ק ל"ה כתב שמתורת לרוץ מעט ואף בחמץ.

המנהג לחנך הקטנים שלא ללבוש מנעלים אפילו לא הגיעו עדיין לגיל חינוך (ש"ת זכע אמת ח"ג)

ותלבש בגד נקי שכבר לבשתו מקודם ובדקה אותה ואם אין לה אלא מכובס מותרת ללבוש (רמ"א מ"ב סי' תקנ"א סעי' ג').

והכרבה שעשה לי כל צרכי שנתקן על המנעלים, ע"פ האר"י מברכים בלילה כשנועלים המנעלים (כה"ח סי' מ"ו סק"ז). אבל המ"ב (ס"ק ל"א) כתב בשם הרבה אחרונים דיכולים לברך דהכוונה על סדר העולם ונהרא וכו'.

סעיף י'

סיכה

סעיף י"ב

הרחקות

[מה] בנגיעה. וי"א שה"ה שצריכים לזוהר בכל שאר הרחקות כגדה (כה"ח סי' פ"ה נכס בן אש ח"ו). ויש נהגות שלא ללבוש בתכשיטים בת"ב חוץ מהטבעות.

[מג] של תענוג. אבל להעביר את הזוהמא או ריח רע מותר (בי"ל ד"ה סוכה סי' תקנ"ז) וכן למרוח מריחה שלא יעקיצו אותו היתושים או שלא יזיקו אותו החמה וכ"ש המריחה לרפואה שמתר (ש"ע סי' תרי"ד סעי' טז).

והוא הדין שמתר להשתמש בדיאודורענט שהוא להעביר הזוהמא וריח רע.

[יג] אָסוּר מוֹלְשָׁאָל בְּשָׁלוֹם חִבְרוּ בְּתִשְׁעָה בָּאָב, וְאָפְלוּ לֹמֵר "צִפְרָא טָבָא" וְכִיּוֹצֵא בּוֹ אָסוּר. וְאִם עִם הָאָרֶץ אִו עוֹבֵד כּוֹכָבִים שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹמוֹ מִשִּׁיב בְּשֶׁפֶה רָפָה, שְׁלֵא יִקְפִידוּ עֲלוּיָו. וְכֵן אָסוּר לְשַׁלַּח דִּירוֹן לַחֲבֵרוֹ, שְׁזֵהוּ בְּכֻלָּל שְׁאֵלַת שְׁלוֹם:

[יד] לֹא יִטִּיל בְּשׁוֹק, שְׁלֵא יָבֹוא לְיָדֵי מוֹשְׁחֹק וְשִׁמְחָה. מִחֲעֵשׂוֹן טַבֵּק יֵשׁ אוֹסְרִין, וְיֵשׁ מִתִּירִין לְאַחַר הַצְּהָרִים בְּצִנְעָא תוֹף בֵּיתוֹ:

[טו] בְּעֵנֵין מְלָאכָה, אֲנִי נוֹהֲגִין שְׁכָל מְלָאכָה שִׁישׁ בָּהּ מִמִּשְׁהוּי קִצְתָּ, אָפְלוּ אֵינָה מְעִישָׁה אֲמֵן אֲלֵא מְעִישָׁה הִדְיוּט, אָסוּרָה בְּלִילָה וּבִיּוֹם עַד הַצְּהָרִים. אָכֵל דְּבַר שְׂאִין בּוֹ שְׁהוּי כְּגוֹן הַדְּלָקַת גְּרוֹת וּקְשִׁירָה וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, מְתָר. וְלֹאחַר הַצְּהָרִים עוֹשִׂין כָּל הַמְּלָאכּוֹת. וְכֵן מִשְׂאָ וּמִתָּן נוֹהֲגִין לְאַסֵּר קֳדָם הַצְּהָרִים, וְלֹאחַר הַצְּהָרִים מִתִּירִין. אָכֵל מִי שְׁהוּא יֵרָא שְׁמִים יֵשׁ לוֹ לְהַחֲמִיר גַּפְל הַיּוֹם בֵּין בְּמְלָאכָה בֵּין בְּמִשְׂאָ וּמִתָּן, שְׁלֵא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִן הָאֲבֻלוֹת, נִאֲוַעַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים מְתָר לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָה. וְדְבַר הָאֲבֵד מְתָר לַעֲשׂוֹת גַּם בְּעֵצְמוֹ. לְחֻלַּב הַפְּרוֹת, טוֹב לַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאִם אִי אֲפִשֶׁר, מְתָר בְּעֵצְמוֹ:

הוֹסֵפוֹת וּבִיאורֵים

סעיף ט"ו

עשיית מלאכה

[מט] שיהיו קצת. אפילו לפתור דבר לבגד או תיקונים קטנים בבית כיון שיש בו שיהוי קצת אסור.

[נ] כל היום. וכל העושה מלאכה בת"ב אפי' במקום שנהגו לעשות ואפי' לאחר הצות אינו רואה סימן ברכה מאותן המעות שמרויה ממלאכה זו. ודוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מן האבלות (מ"ג סי' תקנ"ד ס"ק מ"ט) וע"כ אף שמתר לישא וליתן אחר הצות לא ימשיך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות (סס). וחנניות של מאכלים המנהג לפתוח לאחר הצות (מועד לכל חי סי' י' סעי' ע"ס).

[נא] ע"י עבו"ם. ואם הוא מלאכה דאושא מילתא כגון בנין יש מחמירין אפי' ע"י עכו"ם (מ"ג סי' תקנ"ד ס"ק מ"ו, ועיי"ש בצעה"ז סק"ג דפקמטיא נמי אסורה ע"י עכו"ם להוי פכוס), ובכל דבר יש לשאול מורה הוראה אם נכלל בגדר דבר האבד.

סעיף י"ג

שאלת שלום

[מו] לשאול בשלום. וברכת מזל טוב מותר לברך (סו"ט להורות נתן ח"ב סי' ל"ז).

סעיף י"ד

טיול ועישון

[מז] שחוק. ויש למעט בדיבור ולהמנע משמחה יתירה (ח"א סי' קל"ה סעי' י"ז) ויש להזהר מללכת בכנופיה (מ"ג סי' תקנ"ט סקמ"א צ"ס ט"ה), כי זה גורם לשחוק ולקלות (לאט) ויש לזהר מאוד לא להראות ח"ו שום שמחה ולעג וצחוק ח"ו בט"ב והוא סכנת נפשות. וזה לשון קדשו של הרה"ק ר"פ מקאריץ זי"ע בשם הבעש"ט הק' "איין לאך ט' באב איז סכנת נפשות" ולכן לא יקה תינוקות לשחוק חוץ אם הוא לצורך התינוק (אות חטס). וכן לא ישחקו בגעמי"ם בת"ב (דכל רלו גורמים שמה).

[מח] עישון. ולהריח בשמים וטאביק בת"ב מחלוקת הפוסקים בזה, והמ"ב מחמיר (סי' תקנ"ט ס"ק כז).

[טז] נוהגין שאין יושבין על ספסל, לא בלילה ולא ביום עד לאחר הצהרים פי אם יבעל הארץ, ולאחר הצהרים מתרין, אבל שאר דברים האסורים, אסורים עד צאת הכוכבים:

[יז] נוהגין שלא להכין צרכי סעודה נגעד אחר הצהרים, נראבל לצרף מצוה מתר:

[יח] אם יש תינוק למול, מלין אותו אחר שנקמרו את הקינוח, ואבי הין ואמו והסנדק והמוהל נהמתרין ללבש בגדי שבת לכבוד המילה, ואחר כך פושטין אותן. ומדליקין גרות לכבוד המילה. והבוס נותנין לתינוק לשותות:

[יט] במנחה מניחין טלית גותפלין בברכות, ואמרים שיר של יום ושאר הדברים שחסרו בשחרית, ואמרים, אשרי, חצי קדיש, וקורין בתורה ומפטירין כמו בשאר תענית צבור, ומכניסין את ספר התורה ואומר שליח הצבור חצי קדיש ומתפליין שמונה עשרה ואומר "נחם" בברכת "ולירושלם". ואם שכחו שם אומר אחר "ענגנו" ולא יסים "ברוך מנחם" וכו', אלא "כי אתה שומע" וכו'. ואם גם שם לא נזכר עד לאחר שאמר "ברוך אתה ה'",

הוספות וביאורים

שהמנהג נשתנה אפשר דאסור, וכן צ"ע דלפי המנהג כיום שהזקנים כגון אבי אביו ואבי אמו של הבן הולכים בבגדי שבת, אפשר דמותר בת"ב וצ"ע.

[נו] נותנין לתינוק, ואם היולדת נמצאת שם ושמה ברכת היין ולא הפסיקה בדיבור נותנין היין לטעום לה (ק"ע סי' תקנט ס"ז), וא"צ לשותות רוב רביעית. ומותרין להיות בשמחה ובצהלה פנים בשעת הברית (כן משמע מב"י סי' תקנ"ט דזהו הטעם שעושין אותו אחר חלות).

סעיף י"ט

סדר תפילת מנחה

[נא] ותפליין. ובענין אמירת ד' פרשיות, במ"ב (תקנ"ה סק"ז) כתב דלא לאומרו. אבל הרבה אחרונים כתבו לאומרו דאין הכוונה משום מצוות תלמוד תורה אלא משום קבלת מלכות שמים וכסדר התפלה הוא (ק"ט כלל החכמה ח"ג פ"ז ועו"פ).

וידקרק לכתחילה להניח התפילין אפי' תפילין דרבינו תם קודם השקיעה הראשונה (ק"ט נדע ציהוה, לאין לומר דר"ת לסיטתו א"כ יכול להגיהו עד שיטת ר"ת להכסה לאשונים ס"ל כתפילין ר"ת אבל לא כזמן ר"ת).

סעיף ט"ז

ישיבה על הספסל

[נב] על הארץ. וכשנסע בקאר אין חשש לישב דאין כוונתם לתענוג.

ועל מדריגת של ארון הקודש וכו' מותר לישב (דלנו יקושב על הארץ מקור חיים לחו"י).

סעיף י"ז

הכנת הסעודה

[נג] עד אחר הצהריים. וכן אין מציעים המטות ואין מכבדים ושוטפים את הבית קודם חצות (בכרכי' סי' תקנ"ט סק"ז גסם כתבי האר"י ז"ל כי מנחה בת"כ נולד משיה שמו מנחה מזה הטעם לא מיהו חכמים על רבות צנות שאחר חלות מתעסקות בכל כוח לכבד הבית ולתקן המטה וכו' וחזקו חכמים ויהם לקבוע אמונת הגאולה).

[נד] אבל לצרף מצוה מותר. כגון לסעודת מצוה.

סעיף י"ח

מילה בתשעה באב

[נה] מותרין ללבוש בגדי שבת. מכאן נראה דהמהלה והסנדק ג"כ היו הולכין בבגדי שבת, והיום

גומר הברכה "שומע תפלה" ומתפלל כסדר נהיאות צריך לחזור (עין פרי מגדים). שליח הצבור בחזרת התפלה אומר ברכת כהנים ואחר התפלה קדיש שלם עם "תתקבל" וחולצין התפלין ומתפללין מעריב. ואם הלכנה זורחת מקדשין אותה. ועין לעיל סימן צ"ז סעיף י"א שצריכין לטמעים תחלה:

[כ] תניא, בשבעה באב נכנסו הגוים להיכל, ואכלו ושתו וקלקלו בו שביעי ושמיני, ותשיעי לעת ערב הציתו בו את האש, והיה דולק והולך עד יום העשירי עד שקיעת החמה. והא דלא קבעו את התענית ליום העשירי, אף שרבו של היכל גשרף בו, מפני שהתחלת הפרעניות חמור מפי. ואיתא בירושלמי ר' אבין התענה סתשיעי ועשירי, ר' לוי התענה תשיעי וליל עשירי, מפני שלא היה בו פח להתענות כל היום העשירי, התענה רק הלילה. ואנו תש פחנו ואין מתענין רק תשיעי לבוד. אך מחמירין שלא לאכל בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ולא ביום עשירי סאעד חצות היום, סכפי אם בסעודת מצוה. וכן אין לברך שהחינו, גם אין לרחץ ולא להסתפר ולכבס עד חצות יום העשירי. ומי שפחמיר על עצמו בכל הדברים הנזכרים כל יום העשירי, הרי זה משבח. אם יום העשירי חל בערב שבת, מתר לרחץ ולהסתפר ולכבס סגמיר בשחרית מפני כבוד השבת:

הוספות וביאורים

[נח] וא"צ לחזור. ובמ"ב (תקנ"ז סק"צ) כתב דיארנה ברצה קודם ותחזינה ותותם כרגיל בכל השנה, ואם לא אמרה שם יכול לאמרה במודים קודם ועל כולם (מג"א ב"ש הסומן), ואם לא אמרה שם אומרה באלקי נצור (כ"ח ס"ס סק"ג). ודעביד כמר עביד (לקוטי מהרי"ח).

מדליקין נרות במנחה (מ"ב סי' תקנט ס"ק טו).
[נח] לטעום תחלה. ואם הציבור כבר מקדשין הלבנה עדיף לקדש ברוב עם מלטעום מקודם (טע"ז ס"ק ט). ונוהגין ללבוש המגעלים קודם קידוש לבנה (כיון שמקבלין פני השכינה פמ"ג א"א תקנ"ד סק"א). ויטול ידיו עד הפרק (חיד"א במוהה בלכבס סי' ח' סעי' רל"ט) ויש שנוהגין לילך לטבילה (א"א ב"ט טע"ז סק"ח).

[סא] עד חצות. וכן לגבי ללבוש המכובסים או ללבוש חדשים וכן לשמוע שירה ימתין עד חצות (מ"ב סי' תקנ"ג סק"ג), וה"ה לגבי תיקוני בגדים (מקו"ח לחו"ד).

[סב] כי אם בסעודת מצוה. ולכן בסעודת מצוה כגון סעודת ברית מותרין כל המשתתפים בה בבשר ויין (מ"ב ס"ט).

[סג] מיד בשחרית. ויש מקילין במוצאי ת"ב (שו"ת אבן שאלח ח"ז כ"ז, ועו"פ).

יש נוהגין לעשות סעודה גדולה או סיום במוצאי ת"ב כיון שנולד בן דוד (פסקי תשובה סי' קלז).

סעיף ב'

ויהי רצון שזוכה לביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן

דברים שעדיין אסורים בעשירי באב

[כ] תשיעי ועשירי. וכן ה"ו נוהג הה"ק מריבנין ז"ע

כל עמה נאנחים מבקשים לחם

ואמר עוד: כל עמה נאנחים, מבקשים לחם, נתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש, ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה', וכאן מבכה הנביא את המצב הקשה בה התדרדרו קהל ישראל עשר מעלות אחורנית - 'פרש רשת לרגל', השיבני אחור', ובעוד כאשר יצא כלי הטעלעליוויין יצאו חכמי ישראל באיסור נמרץ ואסרוהו מכל וכל, אך כלי המשחית אשר בשם אינטרנעט יקרא, יש רבים האומרים לנפשם כי לצורך פרנסה הם זקוקים לכך, וכמה דורות נשחתו עבור הפרנסה הזאת, ולכך מתגולל הנביא באמרו 'עמה נאנחים מבקשים לחם, נתנו מחמדיהם' אלו הבנים והבנות, 'באוכל להשיב נפש', להתיר כל התועבה הזאת לצורך אוכל נפש, ולמכור את נשמתם בעד בצע כסף.

גם אלו אשר הכניסו פילטער, צריכים לשאול שאלת חכם כדרך ששואלים בכל איסור דאורייתא, כי אפילו ע"י פילטער אפשר להכשל באיסורים מן התורה, וכיון שעבר ושנה נעשה לו כהיתר, עד שאינו מבין על מה יצא הקצף הזה. והיצה"ר מסמא עיני האדם, כי כל הדברים שהיה מתבייש להחזיקם בביתו, אך כיון שהם מופיעים בתוך הכלים נדמים לו כהיתר גם אצל אנשים כשרים, חסידים ואנשי מעשה.

ועל דא קא בכינא וקול נהי נרימה - הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאבי אשר עולל לי, כלום היתה שיקוץ ושפלות כזו בכל הדורות כפי שמתגולל בדורינו בראש כל חוצות ללא בושא וכלימה.

עוד אמר הנביא: 'ממרום שלח אש בעצמותי', הלא הוא אש הבערת בעצמות כל מחזיק בכלי המשחית הלזה, בבחינת 'שריפת נשמה והגוף קיים'.

בשעה שאנו יושבים ומתאבלים מרה על שריפת בית אלוקינו בצום תשעה באב, ועל צער גלות השכינה החובקת אשפתות, הזמן גרמא לבכות נהי תמרורים על גלות השכינה בדורינו אנו, ולהתעורר בדמעות שליש על חורבן כרם בית ישראל על ידי תחבולות הנחש הקדמוני הדורך קשתו בכלים שונים ומשונים, וארסו מפעפע בקרב בחורי ישראל, כאשר שמענו שבשנה הזאת בלבד נפלו טרף לשינוי של"ה בחורים וגם בתולות שפרקו מעל צווארם עול תורה ומצוות על ידי פגעי האינטרנעט שלא קם כלי משחית כמותו מאז היו ישראל לעם.

וכאשר נביט ונתבונן בפסוקי מגילת איכה, נחזה פלאי פלאות, האיך כל הפסוקים האלה מתרחשים בימינו אלה, לא יאומן כי יסופר.

והכתוב אומר: 'טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה, ותרד פלאים, אין מנחם לה, ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב'. ונדמה שבימינו אין הדברים צריכים פירוש, צאו וראו ברחובות עיר איכה ירדו פלאים שלומי אמוני ישראל.

וממשיך הנביא ירמיה לקונן: 'ידו פרש צר על כל מחמדיה, כי ראתה גוים באו מקדשה, אשר צויתה לא יבאו בקהל לך', והיינו שהצר הצורך הוא הס"מ, פורש רשתו להפיל בה כל מחמדיה, אלו בחורי ישראל [וכידוע שהאינטרנעט נקרא 'רשת' וכן נקרא 'נעט' מלשון נץ שהוא רשת הציידים], וכל אשר ציווי חכמי ישראל שלא יבוא כלי משחית אלו בקהל ישראל, יש המתחכמים על כך ומוצאים הוראת היתר לעצמם, וגורמים להחריב ולהשחית כרם ישראל רח"ל.

'קרא עלי מועד לשבור בחורי, גת דרך אדני לכתולת בת יהודה, אלו בחורי ישראל וכתולות בת יהודה, כאשר גם עצים מפוארים, בעלי גזע חסון, ששורשיהם עמוקים עדי-תהום, משירים את פריים. משפחות מוכבודות רואות בכאב כיצד בניהם מידרדרים מדחי אל דחי. פירות מתוקים ומפוארים, נושרים מידיהם היישר אל מלתעות חיות פרא, אשר שיניהם החדה - בדמות פגעי הטכנולוגיה ושאר מרעין בישין - מאיימים להשמיד כל חלקה טובה.

- - -
'על אלה אני בוכיה, עיני עיני ירדה מים, כי רחק ממני מנחם משיב נפשי, היו בני שוממים כי גבר אויב.'

והתנבא עוד ואמר: צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי, שמעו נא כל עמים העמים וראו מכאובי, בתולותי ובחורי הלכו בשבי, אלו המתחכמים ומתירים לעצמם בכל מיני טצדקי ואמתלאות, ובסופו של דבר נפשם כלה לראות כיצד 'בתולותי ובחורי הלכו בשבי, נפלו חללים, שבויים בידי הכלים כמו סמים, לא יודעים בין ימינם לשמאלם, וכל ראשם שקוע בעומק השפלות, כמו שאמר הכתוב (דברים כה, לב) 'בניך ובנותיך נתונים לעם אחר, ועיניך ראות וכלות אליהם כל היום, ואין לאל ידך'.

'תומים היינו אין ואין אב' - אלו ילדי ישראל הנדמים כיתומים חיים, המגיעים מבית תלמודם והוריהם שקועים ואין להם זמן להוריד עיניהם מהכלים הקלוקלים האלו, להקשיב לקול ילדיהם ולשאול אותם מה למדת היום. 'אמותינו כאלמנות' - כמה וכמה אלמנות חיות בוכות ומבכות את בעל נעוריהם אשר עזב אותן לאנחות, ונפל חלל לכלי המשחית.

ואמרו חז"ל על זמן החורבן (גיטין נו ע"ב) מעשה

בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון וכו', כיון ששמעו ילדות כך, קפצו כולן ונפלו לתוך הים. נשאו ילדים ק"ו בעצמן ואמרו: מה הללו שדרכן לכך - כך, אנו שאין דרכנו לכך - על אחת כמה וכמה. אף הם קפצו לתוך הים. ועליהם הכתוב אומר: 'כי עליך הורגנו כל היום, נחשבנו כצאן טבחה'.

מידה זו של מסירות נפש היתה מאז ולעולמים, כאשר אבותינו בכל הדורות מסרו נפשם על שמירת תורה ומצוות, וגם קרוב לזמננו היו יהודים מוסרים נפשם על שמירת השבת, ולא מכרו נשמתם בעד בצע כסף, ומידה זו מושרשת בכל ישראל, ובפרט לצורך קדושה שצריך מידת האמוריות כדי להתחזק בעצמו ולהתגבר נוכח כל נחשולי הנסיונות המתגברים מיום ליום, וכמו שמצינו (מכות ט ע"ב) בגלעד שכיחי רוצחים, לפי שהיו מזרע יוסף שהיתה בו אש הגבורה להתחזק בענין הקדושה, וכאשר הופכים אש זה לצד הרע נעשה לאש זרה אשר תאכל נפשות ישראל רח"ל.

אך בתעצומות אש זאת, יכול כל אחד לחזק עצמו אף כאשר נפל לשאול תחתית, וכמו שאומרים בבית מילה 'וצאצאיו חתם באות ברית קודש, על כן בשכר זאת, אל חי חלקנו, צוה להציל ידידות שארינו משחת, למען בריתו אשר שם בבשרנו, כי בכח אש זו יכולים להתעלות ולהציל שארינו מרדת שחת.

ובשבת חזון הוא עת מסוגל לחזק עצמינו בענין הראיה, כי שלוש דפורענותא היינו לתקן מה שפגמו אז וגרמו הפורענויות, והתחלת השלוש הפטרות הוא בתיבות 'דברי', 'שמעו', 'חזון', והם נגד דיבור שמיעה ראיה. וכח הראיה גדול מכולם, ועל ידי שמתקנים ענין הראיה נזכה כולנו לגאולה השלימה, ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים, אכ"ר.

גליון זה נדבת

הרה"ח ר' בנימין גינגעס הי"ו

לרגל שמחת הולדת בנו למזל טוב

ויה"ר שיזכה להכניסו בבריתו
של אברהם אבינו ולגדלו ולחנכו
לתורה ולחופה ולמעשים טובים